

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БІЗНЕСУ І ПРАВА
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ, МЕНЕДЖМЕНТУ ТА
АДМІНІСТРУВАННЯ**

**Формування сталого розвитку підприємств харчової промисловості
для забезпечення продовольчої безпеки України в період
післявоєнної відбудови**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти “магістр”

Виконав: студент 10-271 групи

Спеціальності 051 Економіка

Освітньо-професійної програми

Економіка

Ложичев Олександр Вікторович

Керівник к.е.н, старша викладачка

Чмут А.В.

Рецензент Директор ТОВ

“ВІНКОНЦЕПТПОСТАЧ” Алісевич

С.В.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ.....	6
1.1 Теоретичні засади концепції сталого розвитку підприємств.....	6
1.2 Показники, та критерії оцінки сталого розвитку діяльності підприємств	12
1.3 Інституційні аспекти сталого розвитку підприємств.....	16
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА.....	21
2.1 Загальна характеристика підприємства ПрАТ «Звенигородський сироробний комбінат»	21
2.2 Оцінка економічної стійкості підприємства	24
2.3 Аналіз соціально-екологічної складової сталого розвитку підприємства	32
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ.....	37
3.1 Стан забезпечення продовольчої безпеки в Україні.....	37
3.2 Шляхи впровадження «зелених» стратегій на підприємствах харчової промисловості в період післявоєнної відбудови.....	41
ВИСНОВКИ.....	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	50

Актуальність теми дослідження. Сталий розвиток підприємств є важливим фактором у забезпеченні довгострокової конкурентоспроможності та ефективності бізнесу. Він сприяє раціональному використанню природних ресурсів, зменшенню негативного впливу на навколишнє середовище та підвищенню соціальної відповідальності. Для підприємств харчової промисловості сталий розвиток означає впровадження екологічно чистих технологій, забезпечення продовольчої безпеки, адаптацію до вимог ринку та міжнародних стандартів.

Після війни в Україні продовольча безпека стане ключовим фактором відновлення соціальної та економічної системи. Підприємства харчової промисловості відіграють вирішальну роль у забезпеченні населення продуктами харчування, а їх сталий розвиток стане важливою передумовою для подолання економічних і соціальних викликів.

В умовах післявоєнної відбудови особливого значення набуває питання впровадження інноваційних технологій та практик, які забезпечать зменшення негативного впливу на довкілля, підвищення ефективності виробництва та адаптацію до вимог міжнародних ринків. Формування сталого розвитку підприємств харчової промисловості допоможе відновити їх конкурентоспроможність і сприятиме інтеграції України у світову економіку.

Питанням сталого розвитку підприємств приділяли увагу значна кількість зарубіжних та вітчизняних вчених. Українські дослідники активно розглядали питання сталого розвитку підприємств у своїх працях, серед них: Ю. Т. Боровик, З.В. Герасимчук, Ю.В. Самойлик, О. В. Сталинська, Д. В. Ульяненко, В.Я. Шевчук. Дослідники переважно розглядали питання сталого розвитку підприємств в мирний час, проте особливості та проблеми в цій сфері в умовах війни є не а повній мірі вивчені.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами
Кваліфікаційна робота виконувалась у відповідності до науково-дослідної теми «Стратегічне управління економічною діяльністю підприємств у контексті сталого розвитку» – номер державної реєстрації 0123U104063 (в її межах автором проведено оцінку сталого розвитку підприємства та запропоновані напрями впровадження «зелених» стратегій).

Метою роботи є дослідження питань формування сталого розвитку підприємств харчової промисловості в контексті забезпечення продовольчої безпеки України в період післявоєнної відбудови

Реалізація мети дослідження обумовила постановку та вирішення наступних завдань:

- дослідити теоретичні засади концепції сталого розвитку;
- визначити показники та критерії оцінки сталого розвитку підприємств;
- дослідити інституційні аспекти сталого розвитку підприємств;
- надати загальну характеристику ПрАТ «Звенигородський сироробний комбінат»
- оцінити економічну стійкість підприємства;
- провести аналіз соціально-екологічної складової діяльності підприємства;
- оцінити стан забезпечення продовольчої безпеки в Україні
- запропонувати шляхи впровадження «зелених» стратегій на підприємствах харчової промисловості в період післявоєнної відбудови.

Об'єктом дослідження є процес сталого розвитку підприємства.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та практичні засади сталого розвитку підприємства.

Методи дослідження включають: синтез та аналіз, які використовувалися для деталізації та структурування теоретичних основ сталого розвитку; системний аналіз, що застосовувався для обґрунтування поставлених завдань, формування узагальнень і висновків, а також уточнення ключових понять; монографічний підхід, який допоміг визначити сутність окремих понять, таких як «сталий розвиток»; фінансово-економічний та статистичні методи, що забезпечували опрацювання емпіричних і статистичних даних для аналізу економічних показників підприємства; графічний метод, який використовувався для візуалізації та схематичного представлення досліджуваних явищ і процесів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в відображенні проблематики сталого розвитку розвитку підприємств в контексті забезпечення продовольчої безпеки в повоєнний період.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості практичного застосування підходів до оцінки сталого розвитку підприємств та етапів впровадження «зелених» ланцюгів на підприємствах харчової промисловості. Теоретичні положення та практичні рекомендації щодо формування сталого розвитку підприємств в післявоєнний період є результатом проведених власних досліджень.

Апробація результатів дослідження. Робота апробована на Міжнародна науково-практична конференції «Стратегічні пріоритети розвитку економіки, менеджменту, сфери обслуговування та права в умовах інтеграційних процесів» (02-03 листопада 2024 року м. Івано-Франківськ).

Структура роботи. Дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Теоретичні засади концепції сталого розвитку підприємств

Концепція сталого розвитку бере свій початок ще з середини 20-го століття, коли зростаючий вплив людської діяльності на довкілля привернув увагу науковців і громадськості. Однак фундаментальні основи було закладено у 1987 році з публікацією доповіді «Наше спільне майбутнє» [1], підготовленої Всесвітньою комісією з питань довкілля та розвитку. У цьому документі сталий розвиток визначено як «розвиток, який задовольняє потреби сучасності, не ставлячи під загрозу можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби». Цей підхід став базовим для формування стратегій сталого розвитку на різних рівнях, включаючи підприємства.

У сучасній науковій літературі зустрічаються різні підходи до трактування поняття «сталий розвиток» (табл. 1.1.)

Таблиця 1.1

Підходи до визначення сутності поняття «сталий розвиток» з позиції різних авторів

Автор	Сутність концепції
Мочерний С.В. [2, с. 277]	Сталий розвиток – це незворотні та закономірні сутнісно-якісні зміни суспільства на основі оптимального поєднання і раціоналізації економічної, екологічної та соціальної сторін такого розвитку з урахуванням потреб майбутніх поколінь. Умовою сталого розвитку є якісне економічне зростання.
Герасимчук З.В., Вахович І.М. [3, с.20]	Сталий розвиток – це процес соціально-економічного розвитку за умови забезпечення екологічної рівноваги соціо-еколого-економічної системи певної суспільної формації
Шевчук В.Я. [4, с. 42]	Сталий розвиток – це процес гармонізації продуктивних сил, задоволення необхідних потреб усіх членів суспільства за умови збереження і поетапного відтворення цілісності навколишнього середовища, забезпечення рівноваги між потенціалом природи та вимогами людей усіх поколінь

Шубравська О.В. [5, с. 37]	Узгоджений розвиток економічних і соціальних процесів, а також навколишнього природного середовища
Самойлик Ю.В. [6]	Сталий розвиток – це процес здійснення господарської діяльності, що передбачає виробництво та реалізацію товарів, робіт, послуг на основі синергетичного підходу до процесу взаємодії економічних, екологічних та соціальних систем, що забезпечує ефективність функціонування господарського елемента в оперативному та стратегічному періодах.

Джерело: складено автором на основі [2-6]

Сталий розвиток підприємства - це процес досягнення довгострокового балансу між економічними, екологічними та соціальними цілями в його діяльності. Для підприємств сталий розвиток означає управління ресурсами таким чином, щоб забезпечувати стабільні прибутки, зменшувати екологічний вплив та покращувати соціальні умови.

Основні компоненти сталого розвитку підприємства представлено на рис.1.1.

Рис..1.1. Основні компоненти сталого розвитку підприємств

Джерело: складено автором на основі [7-8]

Представлені компоненти, формують модель «Триєдина основа», яка була запропонована Джоном Елкінгтоном у 1994 році і стала популярною концепцією в управлінні сталим розвитком підприємств. Вона охоплює три представлені ключові компоненти, які мають бути збалансовані для забезпечення стійкого розвитку.

Реалізація економічного компоненти враховує, що підприємство повинно бути конкурентоспроможним на ринку та забезпечувало довгострокову прибутковість, водночас впроваджуючи інновації, які сприяють ефективному використанню ресурсів.

Екологічна компонента найчастіше реалізується завдяки впровадженню «зелених» технології, які дозволяють зберегти довкілля, а також дотримуватися екологічних стандартів, таких як ISO 14001.

Важливою складовою реалізації соціальної компоненти є корпоративна соціальна відповідальність, яка є ключовим інструментом для реалізації соціальних зобов'язань підприємства.

Інтеграція сталого розвитку в стратегію підприємства є важливим кроком для забезпечення його конкурентоспроможності на ринку. Стратегія сталого розвитку передбачає баланс між короткостроковими фінансовими цілями та довгостроковими зобов'язаннями щодо екологічної та соціальної відповідальності. Для цього підприємства використовують такі інструменти, як аналіз життєвого циклу продуктів, екологічний менеджмент та системи корпоративної соціальної відповідальності, що дозволяють їм залишатися конкурентоспроможними, відповідати вимогам суспільства і зменшувати негативний вплив на довкілля.

Таким чином, сталий розвиток є не лише важливим елементом корпоративної відповідальності, але й ключовою умовою для тривалого успіху підприємства в умовах глобальних змін економічного, екологічного та соціального середовища.

На основі представлених компонент формуються Принципи сталого розвитку підприємств, які є основоположними засадами, на яких будується концепція збалансованого розвитку підприємств. Принципи допомагають формувати пріоритети для впровадження планів підприємств, спрямованих на довгострокове збереження ресурсів і рівновагу між економічними, соціальними й екологічними факторами (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Принципи сталого розвитку підприємств

Принцип	Характеристика

Принцип економічної ефективності	Передбачає досягнення максимального економічного результату при мінімальних витратах ресурсів. Ефективне управління ресурсами підприємства повинно забезпечувати стабільну прибутковість і конкурентоспроможність на ринку. Основні аспекти цього принципу: - оптимізація виробничих процесів і витрат; - використання інноваційних технологій для підвищення продуктивності; - досягнення економічного зростання без погіршення екологічного стану.
Принцип екологічної відповідальності	Екологічна відповідальність означає, що підприємства повинні мінімізувати негативний вплив своєї діяльності на навколишнє середовище. Це передбачає раціональне використання природних ресурсів і дотримання екологічних стандартів. Основні складові цього принципу: - зменшення шкідливих викидів у атмосферу та водні ресурси; - управління відходами і перехід на безвідходні технології; - використання відновлюваних джерел енергії; - застосування екологічно чистих технологій у виробництві.
Принцип соціальної справедливості	Охоплює зобов'язання підприємств перед суспільством, зокрема перед своїми працівниками, клієнтами та місцевими громадами. Він включає підтримку соціальної відповідальності, сприяння рівним правам і можливостям для всіх учасників суспільства. Основні аспекти цього принципу: - підтримка справедливих умов праці (гідна оплата, безпека на робочому місці, рівність можливостей); - вклад у соціальний розвиток місцевих громад; - забезпечення доступу до послуг і продуктів, що сприяють покращенню якості життя.
Принцип міжпоколінної рівності	Зосереджений на тому, що сучасні покоління мають зберегти природні та економічні ресурси для майбутніх поколінь. Основна ідея полягає в тому, що теперішня діяльність не повинна виснажувати ресурси і порушувати екологічний баланс, що може вплинути на добробут наступних поколінь. Основні елементи: - раціональне використання невідновлюваних ресурсів; - створення умов для довгострокової стійкості економіки і екосистем; - забезпечення екологічної безпеки та покращення якості навколишнього середовища.
Принцип інтеграції	Сталий розвиток передбачає інтеграцію економічних, соціальних і екологічних факторів в ухвалення рішень і планування діяльності підприємства. Цей принцип вимагає комплексного підходу до управління, коли всі три виміри сталого розвитку є взаємопов'язаними і взаємодоповнюючими. Ключові моменти: - врахування екологічних і соціальних наслідків під час розробки економічних стратегій. - створення багатосторонніх програм розвитку з участю

	різних стейкхолдерів (держави, бізнесу, громадськості).
Принцип прозорості та підзвітності	Підприємства повинні відкрито повідомляти про свою діяльність у сфері сталого розвитку та бути підзвітними перед стейкхолдерами за свої дії. Основні аспекти: – регулярна публікація звітів з корпоративної соціальної відповідальності та сталого розвитку. – залучення громадськості до обговорення екологічних і соціальних питань.
Принцип участі стейкхолдерів	Цей принцип передбачає тісну співпрацю з усіма стейкхолдерами для досягнення спільних цілей сталого розвитку. Основні підходи: – створення механізмів діалогу та співпраці з різними групами інтересів; – врахування думок і пропозицій стейкхолдерів під час прийняття рішень.
Принцип інновацій та адаптивності	Підприємства повинні постійно інвестувати в інновації та бути гнучкими, щоб відповідати новим викликам. Ключові аспекти: – розробка та впровадження інноваційних технологій, які сприяють зменшенню негативного впливу на довкілля. – здатність швидко реагувати на зміни ринкових умов і нові вимоги екологічного та соціального регулювання.

Джерело: складено автором на основі [9-11]

Аналіз представлених в таблиці принципів показав, що вони допомагають підприємствам не тільки отримувати доходи, але й робити це відповідально перед суспільством і природою. Вони наголошують на тому, що бізнес має бути економічно вигідним, екологічно чистим і соціально відповідальним. Це означає раціональне використання ресурсів, турботу про навколишнє середовище та підтримку місцевих громад і своїх працівників. З точки зору економіки сталий розвиток можна розглядати як на рівні самого підприємства, так і на рівні галузей економіки (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Підхід до сталого розвитку на рівні підприємств та галузей економіки

Рівень підприємства	Рівень галузі
Впровадженні практик, які дозволяють зберігати баланс між економічними, екологічними та соціальними	Сектори економіки мають свої унікальні виклики та можливості щодо сталого розвитку. Наприклад, для енергетичного

інтересами; - інвестиції в "зелені" технології; - використання ресурсів відповідно до принципів циркулярної економіки, - реалізацію соціальних проектів.	сектору важливим є перехід до відновлюваних джерел енергії, у той час як агропромисловий сектор повинен зосередитися на зменшенні шкідливого впливу на ґрунти та водні ресурси.
Важливим є впровадження систем сталого менеджменту, таких як стандарти ISO 14001 або звіти GRI (Global Reporting Initiative), які допомагають підприємствам оцінювати та покращувати свої показники сталого розвитку.	Галузеві ініціативи можуть сприяти обміну досвідом між підприємствами, впровадженню галузевих стандартів та об'єднанню зусиль для вирішення екологічних і соціальних викликів.
Основні стратегії на цьому рівні: - Оцінка життєвого циклу продукції (LCA). - Впровадження систем екологічного менеджменту. - Звітність із сталого розвитку (GRI, CSR).	Ключові ініціативи на цьому рівні: - Впровадження галузевих стандартів сталого розвитку. - Державне стимулювання екологічних інновацій. - Створення партнерських програм між державою, бізнесом і НУО.

Джерело: складено автором на основі [7-8, 11-13]

Таким чином, сталий розвиток підприємств є багатовимірною концепцією, яка поєднує економічні, екологічні та соціальні аспекти їх діяльності (модель "Триєдина основа"). Метою сталого розвитку є досягнення довгострокової стійкості підприємств шляхом забезпечення економічної ефективності, мінімізації негативного впливу на довкілля та підтримки соціальної справедливості, що дозволяє підприємствам одночасно досягати фінансової стійкості, відповідально використовувати ресурси та підтримувати суспільство.

1.2 Показники, та критерії оцінки сталого розвитку діяльності підприємств

Оцінка сталого розвитку підприємств базується на застосуванні методик і інструментів, які допомагають визначити рівень відповідності компанії принципам сталого розвитку. Для цього використовуються як кількісні, так і якісні показники, що відображають три основні виміри: економічний, екологічний та соціальний.

Для оцінки показників сталого розвитку підприємства використовують кількісні та якісні методи (рис 1.3)

Рис. 1.3. Методи оцінки сталого розвитку підприємства

Кількісні методи дозволяють вимірювати сталий розвиток за допомогою числових даних і статистичних показників. Ці методи дозволяють отримати точну картину економічного, екологічного і соціального стану підприємства.

Якісні методи оцінки сталого розвитку підприємств дозволяють аналізувати аспекти, які не завжди можна виміряти числово. Вони включають оцінку політик, практик та стратегій підприємства у сфері сталого розвитку, його соціальної відповідальності, ставлення до працівників і впливу на суспільство.

Більш детально розглянемо кількісні методи оцінки сталого розвитку. Серед них економічні показники та показники використання ресурсів.

Економічні показники відображають фінансову стабільність і ефективність підприємства. Вони показують, як компанія використовує свої ресурси, як розвивається її продуктивність і як впроваджуються інновації. До ключових економічних індикаторів належать показники рентабельності підприємства (табл 1.4.)

Таблиця 1.4

Узагальнені економічні показники, що характеризують сталий розвиток підприємства,

Показники	Розрахунок
1. Ресурсовіддача	$, де$ <i>T</i> - обсяг роздрібного товарообороту; <i>ОФ</i> - середньорічна вартість основних фондів; <i>ОК</i> - середньорічна сума оборотних коштів; <i>ФОП</i> - фонд оплати праці

2. Рентабельність ресурсів	$\frac{П}{ОФ + ОК + ФОП}, де$ <i>П</i> - прибуток
3. Рентабельність активів (ROA)	
4. Рентабельність власного капіталу (ROE)	
5. Рентабельність продажів (ROS)	

Джерело: складено автором на основі [14]

Економічні показники відображають фінансову стабільність і ефективність підприємства. Вони показують, як компанія використовує свої ресурси, як розвивається її продуктивність і як впроваджуються інновації.

Показники ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості, що характеризують сталий розвиток підприємства представлені в табл. 1.5.

Таблиця 1.5

Показники ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості, що характеризують сталий розвиток підприємства

Назва показника	Методика розрахунку (за даними Ф.№1 «Баланс»)	Нормативне (оптимальне) значення
Коефіцієнт абсолютної ліквідності (негайної ліквідності)	(грошові кошти + поточні фінансові інвестиції) / поточні зобов'язання	$\geq 0,2$
Коефіцієнт швидкої ліквідності (проміжної, суворої, уточненої, критичної ліквідності, кислотного тесту)	(грошові кошти + поточні фінансові інвестиції + поточна дебіторська заборгованість + інші оборотні активи) / поточні зобов'язання	$\geq 0,7$
Коефіцієнт загальної ліквідності (поточної ліквідності)	оборотні активи / поточні зобов'язання	$\geq 1,5$
Коефіцієнт платоспроможності	грошові кошти / поточні зобов'язання	$\geq 0,1$
Коефіцієнт автономії	загальної суми власних коштів / підсумок балансу	$> 0,5$

Коефіцієнт фінансової залежності	є показником, оберненим до коефіцієнта автономії	<0,5
Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами	Відображає ту частину оборотних активів, яка фінансується за рахунок власного капіталу	>0,1
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	власний капітал/ оборотних активів;	>0,4

Джерело: [15]

Важливою складовою економічної оцінки сталого розвитку є оцінка економічної ефективності управління ресурсами підприємства. Окремі показники ефективності використання ресурсів представлені в табл.1.6.

Таблиця 1.6

Окремі показники ефективності використання ресурсів

Показник	Рорахунок
1. Фондовіддача	
2. Фондоозброєність	
3. Продуктивність праці одного працівника	
4. Прибуток на одного працівника	
5. Матеріаломісткість	
6. Енергоефективність	
7. Частка екологічних витрат	
8. Частка інвестицій в інновації	

Джерело: складено автором на основі [14-15]

Для оцінки сталого розвитку підприємств розроблені різні методики та інструменти, які дозволяють комплексно аналізувати економічні, екологічні та соціальні аспекти діяльності табл. 1.7.

Таблиця 1.7

Методики та інструменти моніторингу сталого розвитку

Інструмент	Характеристика

LCA (Life Cycle Assessment)	Аналіз життєвого циклу продукції (LCA) – це методика оцінки екологічного впливу продукції або послуг протягом усього їхнього життєвого циклу: від видобутку ресурсів до утилізації. Основні етапи LCA включають збір даних про ресурси та викиди на кожному етапі виробництва і використання продукції, що дозволяє оцінити її екологічний слід.
CSR (Corporate Social Responsibility)	Корпоративна соціальна відповідальність (CSR) є добровільною ініціативою підприємств, яка охоплює соціальні, екологічні та економічні аспекти їх діяльності. Підприємства розробляють політики та звітують про свої зусилля у сфері сталого розвитку через ініціативи CSR, такі як підтримка місцевих громад, екологічні проекти, дотримання прав працівників тощо.
GRI (Global Reporting Initiative)	GRI – це міжнародний стандарт звітності, що дозволяє компаніям оцінювати та публікувати інформацію про їхній вплив на сталий розвиток. Стандарти GRI охоплюють економічні, екологічні та соціальні показники, дозволяючи підприємствам систематично оцінювати та відображати свої результати за трьома вимірами сталого розвитку.
ISO 14001	Це міжнародний стандарт, що встановлює вимоги до систем екологічного менеджменту. Він допомагає підприємствам визначати екологічні ризики та знижувати негативний вплив своєї діяльності на навколишнє середовище шляхом впровадження екологічно відповідальних практик.

Оцінка сталого розвитку підприємств вимагає комплексного підходу, який поєднує кількісні показники (економічні, екологічні та соціальні індикатори) з якісними методами аналізу. Використання таких інструментів, як LCA, GRI та CSR, допомагає підприємствам систематично оцінювати свій вплив на сталий розвиток і впроваджувати ефективні стратегії для забезпечення довгострокової стійкості.

1.3. Інституційні аспекти сталого розвитку підприємств

Інституційні аспекти сталого розвитку підприємств охоплюють сукупність регуляторних, правових та організаційних механізмів, які сприяють або обмежують впровадження принципів сталого розвитку на рівні підприємств. Вони стосуються діяльності міжнародних, державних та недержавних організацій, нормативно-правового середовища, а також

різних добровільних ініціатив, що визначають рамки діяльності бізнесу в контексті сталого розвитку.

Нормативно-правові аспекти є основною складовою інституційної бази сталого розвитку підприємств. Державні органи та міжнародні інституції розробляють законодавчі акти, політики та стандарти, які сприяють дотриманню принципів сталого розвитку. Ключові нормативно-правових механізмів представлені на рис.1.4

Рис. 1.4. Нормативно-правове регулювання сталого розвитку підприємств.

Джерело: складено автором на основі [16-17]

На міжнародному рівні існують ряд інституцій та організацій, які підтримують процеси, пов'язані із сталим розвитком та забезпечують його нормативно-правове регулювання.

Серед міжнародних організацій можна виділити такі як ООН, Всесвітній банк та Європейський Союз, які розробляють стратегії та надають технічну підтримку для реалізації програм сталого розвитку. Прикладом можуть бути, Цілі сталого розвитку (ЦСР) ООН, які формують базу для розробки політик підприємств, спрямованих на досягнення балансу між економічним, екологічним і соціальним прогресом.

Також активно функціонують Недержавні організації, які пропонують стандарти та ініціативи, зокрема, наприклад, Глобальний договір ООН, що стимулює підприємства до дотримання 10 принципів у сфері прав людини, праці, екології та боротьби з корупцією.

Професійні об'єднання і громадські організації також вносять свій вклад. Наприклад, Міжнародна організація праці (МОП), що розробляє стандарти трудових відносин та соціальної відповідальності.

Крім державних та міжнародних регуляторних механізмів, важливу роль відіграють добровільні ініціативи та стандарти, які

підприємства можуть впроваджувати для покращення власної стійкості та відповідальності (рис. 1,5)

Рис.1.5 Добровільні ініціативи та стандарти, що підтримують сталий розвиток

Крім представлених на малюнку 1.5, поширеними є добровільні екологічні сертифікації, такі як LEED для будівельних компаній або Fair Trade для агропромислових підприємств, які забезпечують відповідність міжнародним стандартам стійкості.

Безумовно важливу роль відіграє політика держав, яка може сприяти сталому розвитку підприємств через економічні стимули та програми підтримки. Поширеними преференціями в міжнародній практиці є;

- податкові пільги для підприємств, які інвестують в екологічно чисті технології або впроваджують проекти, що сприяють сталому розвитку;
- грантові програми для підприємств, що впроваджують інновації у сфері стійкості;
- кредитування на пільгових умовах для проектів, які мінімізують вплив на навколишнє середовище або підтримують соціальну відповідальність.

Крім цього, держава може розробляти національні стратегії сталого розвитку, які забезпечують довгострокове планування та узгоджують інтереси бізнесу, громадськості та держави.

Стратегія сталого розвитку в Україні є частиною загальної національної політики, спрямованої на досягнення економічного зростання, соціальної рівності та екологічної стійкості.. В2019 році був прийнятий указ президента Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року [18]. Основними цілями визначено:

- боротьба з бідністю. Зниження рівня бідності, забезпечення доступу до соціальних послуг і підтримка соціально вразливих груп населення;

- економічне зростання. Підтримка інновацій, створення нових робочих місць, інвестування в розвиток «зеленої» економіки та відновлюваних джерел енергії;

- енергетична незалежність. Підвищення енергоефективності, розвиток відновлюваних джерел енергії та зменшення залежності від викопних видів палива;

- охорона довкілля. Впровадження заходів з охорони екосистем, зниження викидів вуглекислого газу, управління відходами та захист біорізноманіття.

- В 2015 році був прийнятий указ президента Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020», у основі якого були покладені такі напрями як економічний розвиток і «зелена» економіка, енергетична стратегія, соціальна рівність і соціальний захист, екологічна безпека та зміна клімату.

Україна приєдналася до Паризької угоди про клімат і взяла на себе зобов'язання скоротити викиди парникових газів. Стратегія сталого розвитку передбачає впровадження новітніх технологій у сфері екологічного менеджменту, охорони водних та земельних ресурсів.

Стратегія сталого розвитку в Україні є ключовим інструментом для досягнення економічної стійкості, соціальної рівності та охорони навколишнього середовища. Хоча країна стикається з викликами, пов'язаними з повномасштабною війною, важливим аспектом залишається підтримка міжнародних організацій та впровадження нової стратегії, що відповідають глобальним цілям сталого розвитку та реаліям сьогодення України.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

2.1 Загальна характеристика підприємства ПрАТ «Звенигородський сироробний комбінат»

ПрАТ Звенигородський сироробний комбінат (ПрАТ ЗСК) розташований м. Звенигородка Черкаської області. Підприємство розпочало історію свого існування в 1937 році і був одним з найбільших виробників сирів на теренах колишнього СРСР.

У 2001 році Звенигородський сироробний комбінат став частиною французької компанії Bongrain Group (наразі група SAVENCIA). Група компаній SAVENCIA - є світовим лідером з виробництва сирів, об'єднуючи найкращі виробництва по всьому світу. Продукції групи компаній реалізується в 120 країнах світу.

В 2004 року на підприємстві відбулась повна модернізація, запущено високотехнологічне обладнання внаслідок чого технологічні процеси відповідають найвищим світовим стандартам бази. Рік потому підприємство було сертифіковане за міжнародним стандартом якості ISO 9001.

Ключова інформація щодо функціонування підприємства представлена в табл. 2.1

Таблиця 2.1

Основна інформація про ПрАТ «ЗСК»

Назва	Приватне акціонерне товариство «ЗВЕНИГОРОДСЬКИЙ СИРОРОБНИЙ КОМБІНАТ»
ЄДРПОУ:	00447818
Юридична адреса:	20202, Черкаська обл., Звенигородський район, місто Звенигородка, ВУЛИЦЯ КОЗАЧАНСЬКА, будинок 35-А;
Керівник:	Крилов Андрій Юрійович
Торгова марка	Звени Гора
Власник	міжнародної групи SAVENCIA (Bongrain Group)
Основні види діяльності	основна: перероблення молока, виробництво масла та сиру; інші: діяльність посередників у торгівлі товарами широкого асортименту; оптова торгівля молочними продуктами, яйцями, харчовими оліями та жирами.

Джерело: складено автором на основі [19]

Підприємство виробляє широкий асортимент продукції, яка відповідає всім стандартам якості та безпечності, та має відповідні сертифікати.

Таблиця 2.2

Асортимент продукції підприємства ПрАТ «ЗСК»

Вид продукції	Асортиментний ряд
Тверді сири	Звенигородський, Український, Сметанковий, Голандський, Добродар, Фігура, Маасдам
Плавлений сир	Брикет (Оригінальний, Дружба та ін.), Кремові 50% (Сметанковий, Зі смаком грибів, Зі смаком бекону та ін.)
Сир кисломолочний	Фігура, Розсипчастий, Традиційний
Масло вершкове	Солодковершкове селянське 73%
Сироватка суха	

Джерело: складено автором на основі [19]

Відповідно до представлених в таблиці даних підприємство виробляє тверді, плавлені, кисломолочні сири, а також сироватку суху.

Сири, які випускає підприємство, класичної та авторської рецептури, що створює конкурентні переваги.

Організаційна структура підприємства має лінійно-функціональний характер (рис 2.1).

Лінійно-функціональна структура сироробного комбінату передбачає розподіл управлінських функцій між окремими підрозділами та рівнями керівництва, де кожен має чітко визначені обов'язки.

Рис. 2.1. Організаційна структура ПрАТ «ЗСК»

Джерело: складено автором на основі [19]

Лінійно-функціональна структура дозволяє ефективно координувати виробничі процеси і забезпечувати контроль якості та реалізацію продукції.

Особливу увагу на підприємстві приділяють якості продукції. У 2015 році підприємство сертифіковано за стандартом ISO 22000:2007. Також щорічно відбувається сертифікація виробництва відповідно до вимог стандарту HALAL.

2.2. Оцінка економічної стійкості підприємства

Оцінка економічної стійкості підприємства є важливим етапом в аналізі його здатності адаптуватися до змін зовнішнього середовища, зберігаючи фінансову стабільність. Цей процес дозволяє оцінити, наскільки ефективно підприємство використовує свої ресурси для досягнення стратегічних цілей, зокрема у складних економічних умовах. Особлива увага приділяється таким показникам, як прибутковість, фінансова незалежність та здатність протистояти ризикам. Визначення рівня економічної стійкості також сприяє формуванню рекомендацій для підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Таблиця 2.3

Аналіз балансу ПрАТ «ЗСК» за 2022-2023 р.р., тис. грн.

Показники	Роки		Відхилення	
	2022	2023	абсолютне+/-	відносне, %
Активи				
Необоротні активи	97081	105976	8895	9,16
Оборотні активи в т.ч.	455284	432210	-23074	-5,07
Запаси	169265	182599	13334	7,88
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	203622	207304	3682	1,81
Пасиви				
Власний капітал	306405	267817	-38588	-12,59
Поточні зобов'язання і забезпечення	245960	270369	24409	9,92
Баланс	552365	538186	-14179	-2,57

Джерело: розраховано автором на основі [19]

Як видно з таблиці 2.3. Необоротні активи підприємства зрости на 8895 тис грн, що становить 9,16%, в той час як оборотні – зменшилися на 23074 тис грн, або 5,07%. В структурі оборотних активів зросли запаси та дебіторська заборгованість. Аналіз динаміки пасивів показав, що за аналізований період власний капітал зменшився на 12,6%, поточні зобов'язання зросли на майже 10%. Таким чином, загальний баланс підприємства зменшився на 14179 тис грн, що становить 2,6%.

Основні економічні показники діяльності підприємства представлені в табл 2.4

Таблиця 2.4

Основні економічні показники діяльності підприємства

Показники	Роки		Відхилення	
	2022	2023	абсолютне+/-	відносне, %
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, тис грн	1115,369	1190,036	74,67	6,69
Собівартість реалізованої продукції тис. грн	1019,54	1060,725	41,18	4,04
Адміністративні витрати	50,67	60,173	9,50	18,75
Витрати на збут,	81,201	87,811	6,61	8,14

тис.грн				
Збиток від реалізації продукції, тис грн	-53,426	-25,383	28,04	-52,50
Чистий прибуток (збиток), тис. грн	-43,693	-38,588	-5,11	-11,70
Рентабельність діяльності, %	-4,3	-3,6	0,65	-

Джерело: розраховано автором на основі [19]

Дані таблиці свідчать, що у 2023 році в порівнянні з 2022 чистий дохід підприємства зріс на 74, 67 тис грн, що складає 6,1%. Собівартість продукції зросла на 41,18 тис. грн, що становить 1,04%. В той же час зросла на 18,75 вартість адміністративних витрат, та на 8,14% витрат на збут. В результаті господарської діяльності підприємство отримало 28 тисяч гривень загального збитку. Рентабельність діяльності у 2023 році становила 3,6%, що менше за показник попереднього періоду на 0,65%

Проведемо аналіз ліквідності балансу підприємства (табл. 2.5)

Таблиця 2.5

Показники ліквідності балансу підприємства

	Наявність на кін.періоду, тис.грн		Наявність на поч.періоду, тис.грн
Найбільш ліквідні активи (A1)	78768	Негайні пасиви (П1)	99661
Активи, що швидко реалізуються (A2)	203622	Короткострокові пасиви (П2)	132332
Активи, що реалізуються повільно (A3)	208767	Довгострокові пасиви (П3)	0
Активи, що важко реалізуються (A4)	85847	Постійні пасиви (П4)	267056
Баланс	538186		538186

Джерело: розраховано автором на основі [19]

Отже аналіз ліквідності балансу показав наступні співвідношення між активами і пасивами:

$A1 < П1$ (найбільш ліквідні активи $<$ найбільш термінові зобов'язання). Це свідчить про те, що підприємство не має достатньо грошових коштів і їх еквівалентів для негайного покриття найближчих короткострокових зобов'язань. Така ситуація може створити проблеми з поточними виплатами та викликати необхідність термінового залучення додаткових ресурсів або кредитів.

$A2 > П2$ (швидко реалізовані активи $>$ короткострокові зобов'язання). Це позитивний показник, який свідчить про те, що підприємство має достатньо ліквідних активів (за винятком грошових коштів) для покриття поточних зобов'язань. Незважаючи на дефіцит грошових ресурсів ($A1$), підприємство може покрити свої короткострокові зобов'язання за рахунок дебіторської заборгованості та інших активів, що швидко реалізуються.

$A3 > П3$ (повільно реалізовані активи $>$ довгострокові зобов'язання). Це свідчить про те, що підприємство має достатньо матеріальних ресурсів та інших активів для покриття своїх довгострокових зобов'язань. Висока частка активів, що можуть бути реалізовані протягом тривалішого періоду, дає змогу підприємству стабільно обслуговувати довгострокові борги.

$A4 < П4$ (важкореалізовані активи $<$ постійні зобов'язання). Це означає, що у підприємства недостатньо важкореалізованих активів (наприклад, основних засобів) для покриття своїх довгострокових та постійних зобов'язань. Це може свідчити про можливі проблеми з фінансовою стійкістю в довгостроковій перспективі.

Узагальнюючи вищесказане можна говорити про те, що підприємство має певні труднощі з покриттям своїх найближчих зобов'язань через нестачу ліквідних коштів ($A1 < П1$). Однак, завдяки достатній кількості швидко реалізованих активів ($A2 > П2$), воно здатне

покрити свої поточні борги. У довгостроковій перспективі підприємство також демонструє здатність обслуговувати свої зобов'язання завдяки наявності повільно реалізованих активів ($A3 > П3$). Проте брак важкореалізованих активів ($A4 < П4$) може свідчити про недостатню матеріальну базу для покриття постійних зобов'язань, що потребує додаткової уваги до капіталовкладень в основні засоби.

Проведемо аналіз ліквідності та платоспроможності підприємства (табл. 2.6)

Таблиця 2.6

Показники ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості, що характеризують сталий розвиток підприємства

Назва показника	Розраховане значення показника	Нормативне (оптимальне) значення
Коефіцієнт абсолютної ліквідності (негайної ліквідності)	0,3	$\geq 0,2$
Коефіцієнт швидкої ліквідності (проміжної, суворої, уточненої, критичної ліквідності, кислотного тесту)	1,2	$\geq 0,7$
Коефіцієнт загальної ліквідності (поточної ліквідності)	2,1	$\geq 1,5$
Коефіцієнт платоспроможності	0,1	$\geq 0,1$
Коефіцієнт автономії	0,5	$> 0,5$
Коефіцієнт фінансової залежності	2,0	$< 0,5$
Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами	0,4	$> 0,1$
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,3	$> 0,4$

Джерело: розраховано автором на основі [19]

Проаналізуємо дані представлені в таблиці. Значення коефіцієнта 0,3 перевищує мінімальне нормативне значення (0,2), що свідчить про здатність підприємства покривати свої негайні зобов'язання на прийнятному рівні. Порівняно з нормативом, підприємство має трохи

вищий запас ліквідності, що є позитивним фактором для його фінансової стійкості. В той же час результат розрахунку даного показника означає, що підприємство може покрити лише 30% своїх поточних зобов'язань за рахунок швидко ліквідних активів. Це досить низький показник, який свідчить про те, що підприємству може бути складно оперативно розрахуватися за боргами, якщо виникне необхідність негайного погашення зобов'язань.

Показник швидкої ліквідності знаходиться в межах нормативу, що означає, що підприємство має достатньо ліквідних активів (за винятком запасів), щоб покрити поточні зобов'язання. Це свідчить про достатній рівень фінансової стійкості підприємства, що дозволяє йому витримувати ризики, пов'язані з короткостроковими платежами. Представлений результат означає, що після виключення запасів підприємство все ще здатне покрити 120% своїх поточних зобов'язань. Це свідчить про достатній рівень фінансової стійкості, оскільки значення понад 1 вказує на те, що підприємство може покрити свої короткострокові зобов'язання за рахунок найбільш ліквідних активів без необхідності терміново реалізовувати запаси.

Показник 2,1 загальної ліквідності також відповідає нормативним значенням (1,5–2,5), що свідчить про те, що підприємство має значний запас ліквідності для покриття своїх короткострокових зобов'язань. Підприємство має достатню кількість активів для забезпечення фінансової гнучкості.

Значення коефіцієнта платоспроможності 0,1 відповідає нормативу, але в деяких джерелах рекомендоване значення більше 0,2. Тому цей показник вказує на слабку здатність підприємства виконувати свої довгострокові зобов'язання і потенційну залежність від зовнішнього фінансування. Низька платоспроможність може стати загрозою для стійкого розвитку підприємства.

Результат розрахунку коефіцієнту автономії відповідає нижній межі нормативного значення. Це свідчить про прийнятний рівень фінансової незалежності підприємства, хоча й відображає баланс між власними і залученими коштами. Підприємство має достатню частку власного капіталу, що забезпечує стабільність.

В той же час коефіцієнт фінансової залежності дорівнює 2,0, що означає, що підприємство має помірний рівень залежності від зовнішнього капіталу. Однак, подальше збільшення цього показника може призвести до зростання ризиків, пов'язаних із борговим навантаженням.

Обернене значення показника перевищує норматив (0,1), що свідчить про достатній рівень забезпеченості підприємства власними оборотними коштами. Це позитивний показник, який свідчить про можливість фінансування операційної діяльності без суттєвої залежності від зовнішніх джерел.

Коефіцієнт маневреності власного капіталу дорівнює 0,3, що вказує на те, що лише 30% власного капіталу є мобільними і можуть бути використані для фінансування оборотних активів. Це помірний рівень маневреності, що може обмежувати підприємство в реалізації швидких інвестицій або адаптації до нових ринкових умов.

Аналіз фінансових коефіцієнтів показує, що підприємство загалом має достатню ліквідність для покриття своїх короткострокових зобов'язань. Показники швидкої та загальної ліквідності відповідають нормативним значенням, що свідчить про стабільний фінансовий стан підприємства в короткостроковій перспективі. Однак, низький коефіцієнт платоспроможності свідчить про можливі труднощі у виконанні довгострокових зобов'язань, що потребує додаткової уваги до управління борговим навантаженням.

Коефіцієнти автономії та забезпеченості власними оборотними коштами є на прийнятному рівні, що свідчить про збалансовану

структуру капіталу. Водночас, висока фінансова залежність може обмежувати фінансову гнучкість у майбутньому, якщо залучення зовнішніх ресурсів продовжуватиметься.

Загалом підприємство демонструє прийнятний рівень фінансової стійкості, проте потребує додаткового фокусу на підвищенні платоспроможності та зниженні боргового навантаження для забезпечення довгострокової стабільності.

Проведемо аналіз показників ефективності використання ресурсів підприємства (табл 2.7)

Таблиця 2.7

Окремі показники ефективності використання ресурсів

Показник	Розрахунок	Показник
1. Фондовіддача		14,71
2. Фондоозброєність		0,18
3. Продуктивність праці одного працівника		2,65
4. Прибуток на одного працівника		-0,08
5. Матеріаломісткість		0,77
6. Енергоефективність		0,27
7. Частка екологічних витрат		0,04
8. Частка інвестицій в інновації		0,01

Джерело: розраховано автором на основі [19]

Аналізуючи дані, отримані при розрахунку показників ефективності використання ресурсів можна зробити наступні висновки. Підприємство має високий показник фондовіддачі, що свідчить про ефективне використання основних засобів.

В той же час показник фондоозброєності досить низький, що може, це говорить про те, що на кожного працівника припадає небагато основних засобів.

Продуктивність праці одного працівника (2,65) знаходиться на середньому рівні. Це означає, що кожен працівник приносить компанії адекватний рівень продукції або послуг. Проте є потенціал для підвищення продуктивності через покращення умов праці або впровадження нових технологій.

Негативний показник прибутку на одного працівника свідчить про збитковість на рівні індивідуальної продуктивності. Це є серйозним сигналом про те, що підприємство має проблеми з досягненням прибутковості або оптимізації витрат.

Матеріаломісткість (0,775) – це досить високий показник, який означає, що виробництво є досить ресурсномістким. Це може вказувати на високу залежність від сировини або неефективне використання матеріалів у процесі виробництва, що негативно впливає на фінансові результати.

Середній рівень енергоефективності (0,273) свідчить про те, що підприємство має простір для покращення в енергетичному плані. Оптимізація енергоспоживання могла б знизити витрати і підвищити прибутковість.

Невелика частка екологічних витрат вказує на те, що підприємство виділяє незначну частину коштів на екологічні заходи або екологічно чисті технології.

Низький рівень інвестицій в інновації (близько 1,3%) свідчить про недостатню увагу до розвитку нових технологій і процесів. Це може обмежувати можливості підприємства для довгострокового зростання та адаптації до ринкових змін. Проте враховуючи ті умови, в яких доводиться працювати підприємству, оптимізація витрат є ефективною стратегією.

2.3. Аналіз соціально-екологічної складової сталого розвитку підприємства

Екологічні індикатори сталого розвитку підприємства демонструють, наскільки діяльність підприємства відповідає вимогам екологічної відповідальності. Вони оцінюють вплив компанії на навколишнє середовище, ефективність використання ресурсів та зусилля щодо зменшення викидів і відходів.

На ПРАТ «ЗСК» забезпечено наявність усіх необхідних нормативно-правових та законодавчих документів з екологічних питань для здійснення діяльності. Розроблено механізм доведення екологічної інформації до всіх структурних підрозділів підприємства. Проте наразі підприємство не має акредитованої лабораторії яка б здійснювала контроль за довкіллям.

Головною особою, яка відповідає за дотримання екологічних норм є інженер з охорони праці.

Під час введення в експлуатацію ПРАТ «ЗСК» були запроваджені екологічні, протипожежні, санітарно-гігієнічні та територіальні обмеження з метою забезпечення відповідності нормативам якості водних ресурсів, повітря та ґрунтів. Підприємство дотримується чинних будівельних норм, санітарних і протипожежних вимог, а також правил техногенної безпеки.

Для здійснення вхідного контролю якості молока, що постачається на ПРАТ «ЗСК», а також для вихідного контролю якості готової продукції на підприємстві функціонує лабораторія.

Таблиця 2.8

**Узагальнені екологічні складові сталого розвитку
підприємства**

Екологічні показники	Опис
Екологічний контроль та відповідальна особа за екологічну безпеку	Інженер з охорони праці. Відсутність акредитованої лабораторії для моніторингу стану навколишнього середовища
Наявність екологічної документації	Підприємство має всі необхідні нормативно-правові документи для екологічної відповідності

Дотримання екологічних стандартів	Впроваджені санітарні, протипожежні та техногенні обмеження на етапі запуску підприємства
Екологічна свідомість персоналу	Працівники всіх рівнів поінформовані про екологічні ризики переробки молока, а також з інструкціями щодо поводження із небезпечними речовинами
Сертифікація	ISO 9001, ISO 22000:2007, HALAL, УкрСЕПРО

Джерело: складено автором на основі [19]

У 2005 році ПРАТ «ЗСК» було сертифіковане за міжнародним стандартом якості ISO 9001, а в 2015 році — за стандартом ISO 22000:2007. Щорічно підприємство проходить сертифікацію продукції на відповідність стандарту HALAL, а також має сертифікацію в добровільній системі УкрСЕПРО.

Стандарт ДСТУ ISO 22000:2007 «Системи управління безпечністю харчових продуктів. Вимоги до будь-яких організацій харчового ланцюга» є ідентичним міжнародному стандарту ISO 22000:2005 і встановлює вимоги до системи управління безпекою харчових продуктів. Він охоплює ключові елементи, необхідні для гарантування безпеки харчових продуктів на всіх етапах продовольчого ланцюга, такі як інтерактивне інформування, системне управління, програми-передумови та принципи НАССР.

На підприємстві впроваджено принципи НАССР (Hazard Analysis and Critical Control Points). Їхня мета — ідентифікувати, оцінити та контролювати потенційні ризики, щоб гарантувати безпечність харчової продукції. Основні принципи НАССР.

Таблиця 2.9

Реалізація принципів НАССР на підприємстві ПРАТ «ЗСК»

Принцип	Зміст
Проведення аналізу ризиків	На підприємстві здійснюється оцінка виробничого процесу для визначення потенційних небезпек (біологічних, хімічних або фізичних), які можуть вплинути на безпеку харчових продуктів.
Визначення критичних контрольних точок (ККТ)	Визначаються стадій у процесі виробництва, де контроль необхідний для запобігання або мінімізації ризиків.
Моніторинг ККТ	Визначаються максимально допустимі або мінімальні значення (наприклад, температура, час), які забезпечують ефективний контроль

	ризиків на критичних контрольних точках.
Встановлення критичних меж для кожної ККТ	Проводиться регулярне спостереження за критичними контрольними точками для того, щоб переконатися, що процес залишається в межах встановлених критичних параметрів.
Визначення коригувальних дій	На підприємстві розроблені алгоритми дій у випадку, якщо контрольні межі на ККТ не виконуються, що дозволяє усунути відхилення і запобігти можливим небезпекам.
Розробка процедур верифікації	Систематично проводяться перевірки і тести для підтвердження ефективності НАССР-системи та відповідності всім вимогам.
Ведення документації та записів	Ведеться детальна документація, яка фіксує всі дії системи НАССР: аналіз ризиків, контрольні точки, коригувальні дії, результати моніторингу та верифікації.

Джерело: складено автором

Таким чином, реалізація представлених принципів на підприємстві спрямована на забезпечення безпеки харчових продуктів на всіх етапах виробничого процесу.

ПРАТ «Звенигородський сироробний комбінат» веде всю необхідну документацію щодо охорони атмосферного повітря та документацію щодо поводження із відходами.

Соціальні показники сталого розвитку підприємства оцінюють вплив підприємства на суспільство і його зобов'язання перед працівниками та громадами. Вони включають питання соціальної відповідальності, справедливості, якості робочих місць та благополуччя.

Основні соціальні індикатори сталого розвитку підприємства

Рис. 2.2 Основні соціальні індикатори сталого розвитку ПРАТ «ЗСК»

Джерело: складено автором

Персонал сироробного заводу на всіх рівнях детально проінформований про наявні та можливі екологічні ризики, пов'язані з переробкою молока для виробництва сиру та вершкового масла. Також виробничий персонал ознайомлений з інструкціями щодо поводження із

небезпечними речовинами та навчені алгоритму дій у випадку різних типів небезпек.

На ПРАТ «ЗСК» дотримуються соціальної відповідальності, зокрема шляхом забезпечення якісних умов праці для своїх працівників та підтримки різних соціальних ініціатив. Компанія регулярно бере участь у благодійних проектах і здійснює підтримку місцевих громад, акцентуючи увагу на покращенні умов для працівників і загальній екологічній ситуації в регіоні.

Зокрема підприємство підтримує внутрішньо переміщених осіб, а також надає допомогу різним громадам, зокрема, в період активної фази воєнних дій. Окрім цього, компанія реалізовує екологічні та соціальні проекти, спрямовані на покращення умов роботи та забезпечення сталого розвитку у своїй діяльності.

Це підприємство також демонструє відданість принципам соціальної відповідальності через впровадження стандартів управління безпечністю харчових продуктів, що позитивно впливає на репутацію компанії як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

3.1. Стан забезпечення продовольчої безпеки в Україні

Забезпечення продовольчої безпеки є одним із ключових елементів сталого розвитку тому ці два поняття тісно пов'язані між собою

Продовольча безпека означає стабільний доступ до достатньої кількості безпечних та якісних продуктів харчування для всіх людей. Вона залежить від надійності систем постачання продовольства, сталого сільського господарства, раціонального використання природних ресурсів і ефективного управління екологічними ризиками.

Сталий розвиток, у свою чергу, охоплює довгострокову збалансованість між економічними, екологічними та соціальними аспектами розвитку. Для досягнення продовольчої безпеки потрібно ефективно використовувати природні ресурси, зменшувати викиди і негативний вплив на довкілля, забезпечуючи при цьому стабільні прибутки для фермерів і підприємств харчової промисловості.

Забезпечення продовольчої безпеки вимагає застосування підходів сталого розвитку, щоб уникнути виснаження ресурсів, деградації земель і змін клімату, які можуть погіршити доступ до продуктів харчування в майбутньому.

Збройна агресія проти України викликала значну кількість проблем, які пов'язані з забезпеченням продовольчої безпеки.

Стратегія продовольчої безпеки України на період до 2027 року схвалена Кабінетом Міністрів України у 2024 році вказує, що серед ключових проблем, що постали перед агропромисловим комплексом внаслідок агресії, є [25]:

- пошкодження та руйнування об'єктів критичної інфраструктури, господарств і харчових виробництв;
- скорочення обсягів виробництва продовольства на тих підприємствах, що залишилися функціонувати;
- порушення ланцюгів постачання;
- брак державних програм, спрямованих на відновлення виробничих потужностей і модернізацію продовольчих систем згідно з вимогами ЄС;
- значна кількість земель (близько 30%) сільськогосподарського призначення стала непридатною через замінування або забруднення важкими металами, за оцінками Світового банку.
- руйнація зрошувальних систем на півдні країни та руйнування інфраструктури, а також втрати водних біоресурсів унаслідок руйнування Каховської ГЕС.

В 2022 році Всесвітня продовольча програма (ВПП), яка є ланкою Організації Об'єднаних Націй з питань надання харчової допомоги опублікувала про стан продовольчої безпеки в Україні, У березні 2022 року ВПП створила систему дистанційного моніторингу для оцінки ситуації з продовольчою безпекою в країні, з постійним збором даних про домогосподарства.

Відповідно до проведеного ними дослідження війна в Україні суттєво вплинула на ситуацію з продовольчою безпекою.

Серед зазначених у звіті наслідків для людей, війна призвела до низки негативних наслідків пов'язаними із набезпеченням населення базовими потребами.

Перш за все війна спричинила масове переміщення населення, а також збільшення рівня бідності та безробіття, що разом зі зростанням цін на продукти харчування обмежує можливості людей у доступі до продовольства.

Крім того масштабне переміщення населення значно погіршує умови життя по всій країні, в той же час люди, що живуть поблизу лінії поблизу лінії фронту, можуть опинитися відрізаними від базових послуг і функціонуючих ринків.

Відповідно до проведеного дослідження частка обстежених домогосподарств які повідомляли про недостатнє споживання продуктів харчування, була відносно стабільною, але мала тенденцію до зростання протягом 2022 року з приблизно п'ятої до приблизно третини опитаних домогосподарств.

Три з чотирьох домогосподарств повідомили, що вдавалися до продовольчих стратегій подолання кризи. Вони переважно покладалися на купівлю продуктів за готівку як на основне джерело продовольства, і хоча в перші місяці війни на ринках спостерігалися критичні, проблеми з постачанням відносно швидко стабілізувалися на більшій частині країни, за межами лінії фронту.

У той же час, відсутність доступу до стабільного доходу стала критичною проблемою. До цієї картини слід додати тенденцію до зростання продовольчої інфляції, що спостерігалася протягом більшої частини 2022 року, стає зрозуміло, що економічний доступ до продовольства залишається ключовим питанням для продовольчої безпеки, оскільки купівельна спроможність населення у 2022 році різко знизилася.

До 2022 року майже 50% витрат сільських домогосподарств йшло на продукти харчування. У деяких регіонах, особливо вздовж лінії фронту, цей показник зріс до 66%, оскільки війна змусила людей витратити більше на основні потреби, що посилює вразливість до продовольчої небезпеки. Зростання витрат на харчування також було викликано зростанням цін на основні продукти через інфляцію та порушення економічних ланцюгів постачання.

Частка витрат домогосподарств домогосподарств на продукти харчування за 2020-2023 р.р, %

Показник	2020 р.	2021 р.	2022-2023 р.
Продукти харчування	49,1	46,6	≈ 50-66*

*-в залежності від території проживання

Джерело: складено автором на основі [26-30]

Враховуючи, що в період воєнного стану Державний комітет статистики України оприлюднює не всі статистичні дані проведемо аналіз споживання продуктів харчування в період по 2021 рік.

Споживання населенням окремих груп харчових продуктів

	Норми харчування	2019	2020	2021	2022
Хліб і хлібопродукти (за рік / особа), кг	101	98	97	93	н /д
М'ясо та м'ясопродукти (за рік / особа), кг	80	54	54	53	н /д
Молоко та молочні продукти (за рік / особа), кг	380	201	202	202	н /д
Яйця (за рік / особа), шт	290	282	278	272	н /д
Риба та рибопродукти (за рік / особа), кг	20	12,5	12,4	13,2	н /д
Овочі та баштанні культури (за рік / особа), кг	161	165	164	166	н /д
Плоди та ягоди (за рік / особа), кг	90	59	57	59	н /д
Картопля (за рік / особа), кг	124	136	134	132	н /д
Цукор (за рік / особа), кг	38	29	28	29	н /д
Олія та інші рослинні жири (за рік / особа), кг	13	12	12,3	13,6	н /д

Джерело: складено на основі [28]

Отже, як видно з представлених в таблиці даних більшість категорій продуктів або не відповідають нормам споживання, або демонструють суттєве відхилення, що вказує на проблеми з доступністю певних видів продуктів або з неправильним харчуванням серед населення. Враховуючи ситуацію в довоєнний період, та попередньо аналізовані дані є підстави вважати, що від час війни проблемами забезпечення норм харчування тільки поглибилися.

До початку війни, Індекс доступності продовольства (ІДП) в Україні складав 12,4 На в середині 2022 р цей показник знизився до 7,15, що свідчило про зменшення купівельної спроможності українців на 42,1%.

3.2. Шляхи впровадження «зелених» стратегій на підприємствах харчової промисловості в період післявоєнної відбудови

Екологізація стає світовим трендом. На конференції ООН зі сталого розвитку «Ріо+20», яка відбулася в 2012 році в Ріо-де-Жанейро, головним питанням була «зелена економіка». Поняття екологічного маркетингу, менеджменту та товарів стають все більш поширеними. Світові компанії тепер враховують не лише економічні й соціальні аспекти, а й екологічні, вважаючи їх рівнозначними. Зростання вимог споживачів, акціонерів та нормативних стандартів, разом зі зростанням цін на ресурси, ставить перед бізнесом нові виклики:

1. Створювати нові екологічно чисті продукти та ринки.
2. Використовувати екологічні фактори для формування конкурентних переваг.
3. Підвищувати привабливість для інвесторів.
4. Виявляти екологічні та економічні можливості для підвищення ефективності.

5. Дотримуватися екологічного законодавства.

Підприємства починають усвідомлювати всі переваги «зеленого виробництва» та прагнуть спрямовувати свою діяльність, продукцію й послуги на екологічні цінності. Такий підхід стає важливим фактором підвищення конкурентоспроможності бізнесу.

Зростання доходів та зайнятості досягається шляхом впровадження механізмів «зеленої» економіки, коли приватні та державні інвестиції спрямовуються на скорочення викидів вуглецю, зменшення забруднення довкілля, ефективніше використання енергетичних та ресурсних можливостей, а також на підтримку біорізноманіття. [32, с. 82].

Концепція «зеленого» ланцюга постачання є однією з важливих складових стратегії сталого розвитку, яка включає екологічно відповідальні практики на всіх етапах виробничого процесу, починаючи від отримання сировини і закінчуючи доставкою готової продукції споживачеві. Для українських підприємств харчової промисловості впровадження цієї концепції може мати наступні переваги рис 3.1

Рис 3.3. Переваги концепції «зеленого» ланцюга постачання для підприємств харчової промисловості України

Джерело: складено автором на основі [12-13, 32].

Стосовно зменшення екологічного впливу варто зазначити, що харчова промисловість є одним з найбільших споживачів природних ресурсів та виробником відходів. Впровадження «зеленого» ланцюга постачання сприятиме зниженню викидів вуглецю, енергоємності та використання хімічних речовин, що допоможе українським підприємствам відповідати екологічним стандартам ЄС та міжнародним вимогам [12].

Українські підприємства, які впровадять екологічні стандарти в постачання, можуть отримати конкурентні переваги на ринку. В умовах

глобальної конкуренції компанії, які демонструють екологічну відповідальність, часто мають більшу підтримку з боку споживачів і можуть залучати інвесторів, орієнтованих на стійкий розвиток.

Також впровадження більш ефективного використання ресурсів і переробки відходів може допомогти знизити витрати на виробництво. Наприклад, використання відновлюваної енергії або перехід на енергоефективне обладнання може зменшити витрати на енергоресурси та підвищити рентабельність виробництва [13].

Для українських підприємств, що прагнуть експортувати продукцію, дотримання принципів «зеленого» ланцюга постачання є важливою умовою для входу на ринки країн ЄС та інших розвинених країн, де діють жорсткі екологічні норми.

У період війни багато підприємств змушені скорочувати витрати, в тому числі екологічні інвестиції, зосереджуючись на виживанні та підтримці базових операцій. Однак, у післявоєнний період, щоб надолужити втрачені можливості та зберегти конкурентоспроможність на міжнародних ринках, підприємствам буде необхідно інвестувати в "зелені" технології. Це дозволить відновити екологічну відповідність, знизити витрати на енергію та ресурси, а також підвищити привабливість для інвесторів і споживачів, які надають перевагу екологічно відповідальним компаніям.

Складові впровадження концепції «зеленого» ланцюга постачання для ПРАТ «Звенигородський сироробний комбінат» в період післявоєнної відбудови представлено в табл.

Таблиця 3.3

**Складові впровадження концепції «зеленого» ланцюга постачання
ПРАТ «Звенигородський сироробний комбінат»**

Складова	Сутність
Аудит поточного використання енергоресурсів	Визначити ключові екологічні показники, які потребують вдосконалення (наприклад, скорочення викидів парникових газів або оптимізація енергоспоживання).
Контроль якості	Розробити політику вибору постачальників на основі

сировини	якісних та екологічних критеріїв. Кооперація з постачальниками. Створення власної сировинної бази, яка б відповідала критеріям
Впровадження енергоефективних технологій	Модернізувати обладнання для зменшення споживання енергії, або перехід на використання відновлюваних джерел енергії, що дозволить знизити вуглецевий слід підприємства. Скорочення відходів та/або їх переробка (для виробництва кормів). Використовувати біорозкладні або перероблені матеріали для пакування.
Оптимізація логістики	Впровадження систем для оптимізації транспортування продукції, що дозволить знизити витрати палива та викиди парникових газів. Це може включати планування маршрутів, використання екологічно чистого транспорту або скорочення часу доставки. Співпраця з дистриб'юторами, які підтримують екологічні практики.
Навчання персоналу та партнерів:	Проведення тренінгів для працівників щодо екологічних стандартів, енергоефективного використання обладнання та сталого управління відходами. Впровадження системи екологічного менеджменту, що включає моніторинг екологічних показників і постійне вдосконалення.
Звітність та сертифікація:	Оформлення відповідної екологічної сертифікації (наприклад, ISO 14001) для підтвердження екологічної відповідальності підприємства. Регулярна звітність щодо досягнутих екологічних результатів для забезпечення прозорості перед споживачами та інвесторами.

У післявоєнний період проблема забезпечення продовольчої безпеки та якості продукції стане особливо гострою для українських підприємств, зокрема у харчовій промисловості. Упровадження «зеленого» ланцюга постачання на молокопереробних підприємствах дозволить не лише відновити екологічну відповідність, але й підвищити ефективність використання ресурсів. Це стане важливим чинником для відновлення виробничих потужностей, зменшення екологічного впливу та підвищення конкурентоспроможності на світових ринках, забезпечуючи продовольчу безпеку в умовах відбудови країни. Реалізація запропонованих етапів допоможе підприємствам адаптуватися до нових викликів, сприяючи сталому розвитку та відновленню економіки.

ВИСНОВКИ

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню проблемних питань сталого розвитку підприємств харчової промисловості України

Проведене дослідження дало змогу отримати ряд висновки.

Дослідження сутності поняття сталого розвитку з позиції різних авторів дозволило визначити, що в основі нього покладено процес досягнення довгострокового балансу між економічними, екологічними та соціальними цілями діяльності підприємства.

В роботі представлено аналіз цих компонент та визначено, що вони формують модель «Триєдина основа» відповідно до якої формулюються принципи сталого розвитку, серед яких визначено: принцип економічної ефективності, принцип екологічної відповідальності, принцип соціальної справедливості, принцип міжпоколінної рівності, принцип інтеграції, принцип прозорості та підзвітності, принцип участі стейкхолдерів, принцип інновацій та адаптивності.

В роботі визначені підхід до сталого розвитку на рівні підприємств та галузей економіки.

Серед методів оцінки сталого розвитку визначені якісні та кількісні методи та представлені узагальнені економічні показники, що характеризують сталий розвиток підприємства. Проаналізовані методики та інструменти моніторингу сталого розвитку.

Досліджено нормативно-правове регулювання сталого розвитку підприємств та добровільні стандарти.

Проаналізовано діяльність підприємства ПрАТ «Звенигородський сироробний комбінат» та представлена його загальна характеристика. Підприємство є одним найбільших виробників сирів в Україні та активно експортує продукцію на зовнішні ринки.

При аналізі економічної стійкості підприємства проведено дослідження щодо ліквідності балансу, яке показало, що підприємство має певні труднощі з покриттям своїх найближчих зобов'язань через нестачу ліквідних коштів ($A1 < P1$). Однак, завдяки достатній кількості швидко реалізованих активів ($A2 > P2$), воно здатне покрити свої поточні борги. У довгостроковій перспективі підприємство також демонструє здатність обслуговувати свої зобов'язання завдяки наявності повільно реалізованих активів ($A3 > P3$). Проте брак важко реалізованих активів ($A4 < P4$) може свідчити про недостатню матеріальну базу для

покриття постійних зобов'язань, що потребує додаткової уваги до капіталовкладень в основні засоби.

Аналіз показників ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості показав, що загалом підприємство демонструє прийнятний рівень фінансової стійкості, проте потребує додаткового фокусу на підвищенні платоспроможності та зниженні боргового навантаження для забезпечення довгострокової стабільності.

Аналіз показників ефективності використання ресурсів підприємства свідчить, що В період воєнного стану підприємство прагне оптимізувати екологічні витрати о виділяє незначну частину коштів на екологічні заходи або екологічно чисті технології, а низький рівень інвестицій в інновації (близько 1,3%) свідчить про недостатню увагу до розвитку нових технологій і процесів. Враховуючи ті умови, в яких доводиться працювати підприємству, оптимізація витрат є ефективною стратегією. Проте це може обмежувати можливості підприємства для довгострокового зростання та адаптації до ринкових змін в післявоєнний період

При дослідження соціально-екологічної складової сталого розвитку підприємства виявлено, що на ПРАТ «ЗСК» забезпечено наявність усіх необхідних нормативно-правових та законодавчих документів з екологічних питань для здійснення діяльності. Розроблено механізм доведення екологічної інформації до всіх структурних підрозділів підприємства.

Підприємство дотримується чинних будівельних норм, санітарних і протипожежних вимог, а також правил техногенної безпеки.

На підприємстві впроваджено принципи НАССР, мета яких ідентифікувати, оцінити та контролювати потенційні ризики, щоб гарантувати безпечність харчової продукції

Персонал сироробного заводу на всіх рівнях детально проінформований про наявні та можливі екологічні ризики, пов'язані з

переробкою молока для виробництва сиру та вершкового масла. Також виробничий персонал ознайомлений з інструкціями щодо поводження із небезпечними речовинами та навчені алгоритму дій у випадку різних типів небезпек.

На ПРАТ «ЗСК» дотримуються соціальної відповідальності, зокрема шляхом забезпечення якісних умов праці для своїх працівників та підтримки різних соціальних ініціатив. Компанія регулярно бере участь у благодійних проектах і здійснює підтримку місцевих громад, акцентуючи увагу на покращенні умов для працівників і загальній екологічній ситуації в регіоні.

Зокрема підприємство підтримує внутрішньо переміщених осіб, а також надає допомогу різним громадам, зокрема, в період активної фази воєнних дій. Окрім цього, компанія реалізовує екологічні та соціальні проекти, спрямовані на покращення умов роботи та забезпечення сталого розвитку у своїй діяльності.

Аналіз ситуації із забезпеченням продовольчої безпеки свідчить, що до початку війни, Індекс доступності продовольства (ІДП) в Україні складав 12,4 На в середині 2022 р цей показник знизився до 7,15, що свідчило про зменшення купівельної спроможності українців на 42,1%.

До 2022 року майже 50% витрат сільських домогосподарств йшло на продукти харчування. У деяких регіонах, особливо вздовж лінії фронту, цей показник зріс до 66%, оскільки війна змусила людей витратити більше на основні потреби, що посилює вразливість до продовольчої небезпеки.

Тобто в період дії воєнної ситуації з забезпеченням продовольчої безпеки погіршилась.

Для забезпечення населення якісною продукцією та формування попиту, що відповідає трендам світових потреб запропоновано впровадження на підприємстві концепцію «зеленого» ланцюга постачання. Яка є однією з важливих складових стратегії сталого

розвитку, яка включає екологічно відповідальні практики на всіх етапах виробничого процесу, починаючи від отримання сировини і закінчуючи доставкою готової продукції споживачеві.

Серед запропонованих складових можна виділити: аудит поточного використання енергоресурсів, впровадження енергоефективних технологій, оптимізація логістики, навчання персоналу та партнерів, звітність та сертифікація.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. United Nations World Commission on Environment and Development. Our Common Future. Oxford: Oxford University Press, 1987. 400 p. URL.: <https://digitallibrary.un.org/record/139811?v=pdf>
2. Економічний енциклопедичний словник: у 2 т. / [С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устенко, С.І. Юрій]; за ред. С.В. Мочерного. Львів: Світ, 2006. Т. 2. 568 с. URL.: <https://corpus.encyclopedia.kyiv.ua/item/435>

3. Герасимчук З.В. Організаційно-економічний механізм формування та реалізації стратегії розвитку регіону: [Монографія] / З.В. Герасимчук, І.М. Вахович. Луцьк: ЛДТУ, 2002. 248 с
4. Шевчук В.Я. Про концепцію переходу України до сталого розвитку *Проблеми сталого розвитку України: зб. наук. праць*. К.: БМТ, 2001. С. 42-55.
5. Шубравська О.В. Сталий економічний розвиток: поняття і напрям досліджень . *Економіка України*. 2005. № 1. С. 36-42. URL.: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/elcat/new/detail.php3?doc_id=1121698
6. Самойлик Ю.В. Особливості управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств у глобальному середовищі *Економіка і організація управління*. 2016. № 4 (24). С. 237-242 URL:<https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/2944>
7. Дем'яненко Т.І Сталий розвиток вітчизняних підприємств в сучасних економічних умовах *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління* 2020.Том 31 (70). № 2. С 90-95. URL: <https://ksu24.kspu.edu/s/a8RYF>
8. Сталинська О. В., Коверга С. В., Гайдатов О. В. Обґрунтування необхідності управління промисловими підприємствами на основі принципів сталого розвитку. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2011. № 4. С. 114–119. URL. https://ev.nmu.org.ua/index.php/uk/archive?arh_article=590
9. Daly, H.E., & Cobb, J.B. *For the Common Good: Redirecting the Economy toward Community, the Environment, and a Sustainable Future*. 2nd edition. Boston: Beacon Press, 1994. 534 p. URL.: https://books.google.com.ua/books/about/For_the_Common_Good.html?id=rvhtFIfcC5sC&redir_esc=y
10. Schaltegger, S., & Burritt, R.L. *Sustainability Accounting and Reporting: Development, Linkages, and Reflection*. Berlin: Springer, 2006. – 710 p.

11. Цанько О. Принципи сталого розвитку і проблеми формування державної інвестиційної політики ефективність державного управління. 2017. ВІП. 4 (53). Ч. 2. URL.: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1154932>
12. Ульяненко Д. В. Концепція «зелених» ланцюгів доданої вартості у контексті реалізації принципів сталого розвитку. *Економіка і організація управління*. 2023. № 49. С. 181–189. URL.: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/13900/13797>
13. Боровик Ю. Т., Єлагін Ю. В., Полякова О. М. «Зелена економіка»: сутність, принципи, перспективи для України. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2020. № 69. С. 75–83. URL.: <http://btie.kart.edu.ua/article/view/200551>
14. Фінансова звітність Приватного акціонерного товариства «Звенигородський Сироробний Комбінат» URL.: <https://zvenigora.com/zveny-gora>
15. Фінансова звітність Приватного акціонерного товариства «Звенигородський Сироробний Комбінат» URL.: <https://zvenigora.com/zveny-gora>
16. Elkington, J. (1997). *Cannibals with Forks: The Triple Bottom Line of 21st Century Business*. Oxford: Capstone Publishing. URL.: https://books.google.com.ua/books/about/Cannibals_with_Forks.html?id=dIJAbIM7XNcC&redir_esc=y
17. United Nations. *Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. United Nations General Assembly. 2015. URL.: <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>
18. Закон України Про Стратегію сталого розвитку "Україна - 2020" URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>
19. Сайт Приватного акціонерного товариства «Звенигородський Сироробний Комбінат» URL.: <https://zvenigora.com/zveny-gora>

20. Запольський, А. Екологізація харчових виробництв; Вища школа: Київ, 2005, 423 с. URL.: <http://194.44.39.214/OpacUnicode/index.php?url=/notices/index/IdNotice:107689/Source:default>
21. Островський І., Юр'єва С. Ю., Коюда О. П., Славута О. І. Інноваційне підприємництво в сфері поводження з побутовими відходами: міжнародний контекст і регіональні особливості України *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. №12. С. 16–21. http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2019_12_5
22. Чмут А.В. Впровадження системи управління безпечністю та якістю харчових продуктів на підприємствах харчової промисловості України Збірник тез V Міжнародної наукової конференції «Актуальні проблеми теорії і практики менеджменту в контексті євроінтеграції» 14 квітня 2016 року. Рівне. НУВГП, 2016. С.363-365.
23. Чайківський І.А. Механізми забезпечення сталого розвитку сільськогосподарських підприємств. *Інноваційна економіка*. 2014. № 6 С. 108-114. URL.: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2014_6_21
24. Філіппова С.В., Флиппов В.Ю. Соціальна відповідальність у стратегічному управлінні підприємством: ключові завдання інтеграції за імперативами сталого розвитку. *Економіка трансп. комплексу*. 2020. Вип. 35. С. 177-202 URL.: <https://api.dspace.khadi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/f1f751c6-962f-4275-af13-8ffc1858c6e2/content>
25. Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/684-2024-%D1%80#Text>
26. На що українці витрачають гроші під час війни — результати дослідження. URL.: <https://tsn.ua/groshi/na-scho-ukrayinci-vitrachayut-groshi-pid-chas-viyeni-rezultati-doslidzhennya-2534446.html>
27. Дослідження «Делойт» про споживацькі настрої українців. URL.:

<https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/press-room/press-release/2024/consumer-behavior.html>

28. Державний комітет статистики України. URL.: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

29. Ukraine Food Security Trend Analysis 2022 URL.: <https://www.wfp.org/publications/ukraine-food-security-trend-analysis-2022>

30. Impact of the war on agriculture and rural livelihoods in Ukraine

31. URL.: <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/015c3049-4fc9-4706-87aa-abe4eca64a19/content>

32. Огляд продовольчої безпеки і політики в Україні URL.: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/09/Food_security_and_policy_review_issue_6_ukrainian.pdf

33. Боровик Ю. Т., Єлагін Ю. В., Полякова О. М. «Зелена економіка»: сутність, принципи, перспективи для України. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2020. № 69. С. 75–83. DOI: <https://doi.org/10.18664/338.47:338.45.v0i69.200551>

34. На шляху зеленої модернізації економіки: модель сталого споживання та виробництва : дов. / С. В. Берзіна та ін. Київ : Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування, 2017. 138 р.

35. Чмут А.В. Застосування методу аналізу ієрархій (МАІ) при прийнятті рішень в проектах інтеграції та партнерства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки*. 2023 № 49 . Вісник ХДУ Серія Економічні науки С. 72-76. URL.: <https://www.ej.journal.kspu.edu/index.php/ej/article/view/822/787>

36. Чмут А.В. Аналіз розвитку підприємств кондитерської галузі України в умовах військового стану. *Науковий вісник Херсонського*

державного університету. Серія Економічні науки 2024. № 51 с. 45-50.

URL.: <https://ej.journal.kspu.edu/index.php/ej/article/view/842>

37. Chmut A.V., Fedorova T.V.. Harmonization of interests of shareholders of corporations and other stakeholders in terms of entering international markets Manager. Of Donetsk State University of Management. 2017. 2 (75), 91-97.

38. Чмут А.В. Антош Н.В. Стан та тенденції розвитку ринку молока і молочної продукції України. *Економіка і суспільство*. 2018. №17. URL.: <http://economyandsociety.in.ua/>